

DEMOKRATIATEORIOIDEN TUULETUSTA

W. J. STANKIEWICZ: **Approaches to Democracy. Philosophy of Government at the Close of the Twentieth Century.** First published 1980 by Edward Arnold (Publishers) Ltd. (276 p.).

Suomalaiset politologit tuntevat puolalais-syntyisen (s. 1922), mutta pääasiassa Englannissa ja sittemmin Kanadassa (the University of British Columbia) vaikuttaneen prof. Stankiewiczin lähinnä toisen maailmansodan jälkeistä aatekehitystä käsittelevästä esseekokoelmastaan. Tämä *Political Thought Since World War II: Critical & Interpretative Essays* (1964) teos oli joidenkin korkeakoulujemme kurssivaatimuksissakin. Stankiewiczin panos niin aate tutkimuksen kuin yleensäkin politologian teorian alueella ei kuitenkaan ensisijaisesti ole laadultaan aatehistoriallista. Se on paremminkin aate- ja teoria-analyyttistä sekä huomattavassa määrin normatiivista, niin epäsovinnaiselta kuin päällisin puolin tuntuukin yhdistää perinteistä brittiläistä lähestymistapaa, vieläpä melko ankaran loogiskriittistä ajatustapaa normatiiviseen ajatteluun. Mutta silloinhan tieteestä tietenkin vasta jotain tulee.

Approaches to Democracy -teos liittyy kiinteästi Stankiewiczin 1969 ilmestyneen teoksen *In Defense of Sovereignty* sekä 1970-luvun alussa ilmestyneiden pienempien kirjoitelmien *What is Behavioralism?* (1971) ja *Relativism: Thoughts & Aphorisms* (1972) aloittamaan demokratian »puhdistusoperaatioon». Tämä puhdistusoperaatio tarkoittaa ennen muuta demokratiateorioiden puhdistamista relativismin harhaopeista ja siihen kytkeytyvistä antirationalismin ja egalitarismin yleisöä kosiskelevista epätieteellisyyksistä. Tilalle Stankiewicz haluaa aset-

taa tieteellisesti kestävästä rationaliteetin, eettisen vastuullisuuden, selkeän auktoriteetin sekä kuvan politiikasta ja politologiasta enemmän poliittisen tahdon ja eettisten pyrkimysten kuin yhteiskunnan prosessien kuvauksen, selittämisen ja ennustamisen keinona. — Ei ole aivan helppoa muutaman rivin avulla kuvata kattavasti Stankiewiczin omia näkökantaja, koska hän käyttää niin paljon aikaa lukuisten teorioiden ja teoreettikkojen käsitysten kriittiseen analyysiin, usein varsin reippaalla ja purevallakin tavalla. Ehkä muutamat ajatuskulut ja esimerkit pystyvät valaisemaan hänen näkökantansa.

Relativismin vaaran S. näkee erityisesti siinä, että se sulkee useassa tapauksessa pois aidon rationaliteetin, vesittää auktoriteetin, johtaa vallitsevan syteemin seurailuun, vaikeuttaa demokratialle välttämättömien identiteettikuvien syntyä ja poistaa siten tavallaan demokratialta sen eettisen sisällön. Myös tiedemiehet ovat sortuneet tähän yleiseen harhaan. Relativistisen peruslähtökohdan omaksuneet tutkijat ovat omaksuneet tämän kannan »ollakseen hyviä kansalaisia», eivät toteuttaakseen rationaliteettia. Tällöin rationaliteetin totuttamisesta tulee »systeemin kanssa sopusointuista toimintaa», ei analyyttis-loogista, älyllisesti paljastavaa toden ja hyvän etsintää. Sellaiset demokratian eettisen olemuksen kannalta keskeiset käsitteet ja ilmiöt kuten oikeus, luonnonmukaisuus, vapaus, tasa-arvo jne. jäävät syvemässä mielessä pohtimatta. Aatteiden ja ihanteiden vähättelystä tulee suorastaan normi. Korostetaan »realismin» välttämättömyyttä huolimatta siitä, että »aatteet ovat kaikkein tärkeimmät inhimilliseen käyttäytymiseen liittyvät tosiasiat», Stankiewiczin sanoja suoraan lainatakseni.

Kaikkialle tunkeutuvaan relativismiin liittyy kiinteästi vahva anti-rationalistinen tendenssi, joka on usein piiloista ja pukeutuu näennäiseen tieteelliseen rationaliteettiin. Tässä kohdin S. koskettaa eräiden demokratiamme lähes itsestään selvinä pidettyjen prosessien kannalta (joiden ei tietenkään politologeille tulisi olla itsestään selviä) keskeisiä ongelmia. Päätösten teko lukumääräisten enemmistöjen avulla («by counting heads» — S. tosin armeliaasti unohtaa tämän ilmaisun tunnetun jatkon, joka kuuluu

»instead of cutting them», jolla on tiettyä historiallista relevanssia enemmistösäännön omaksumiselle) silloinkin kun tämä ei ole rationaliteetin mukaista, on S:n mukaan demokratian sisältöä korruptoiva menettely. Enemmistöperiaatetta ei alunperin ole tarkoitettu nykyiseen käyttöönsä. Se oli Stankiewiczin mukaan, eikä hänen näkemyksensä historiallisuutta voida täysin kiistää, tarkoitettu viimeiseksi keinoksi, eräänlaiseksi lukkiutuneen tilanteen laukaisukeinoksi silloin kun järkevän keskustelun ja sovittelun kautta ei löytynyt ulospääsyä. Tosiasia lieinee, että historiallisesti katsoen enemmistöperiaate ainakin tietystä määrin koettiin 1700-luvulla eräänlaiseksi sivistyneeksi keinoksi ratkaista lukkiutunut kiista tarttumatta aseisiin, siis katkomatta päitä. »Jos enemmistöperiaatteesta tulee viimeisen keinon sijasta ensimmäinen, tulee »suvaitsevaisuudesta» eikä »järjestä» se yhteiskunnan tärkein arvo, jota ilman se ei voi toimia», toteaa Stankiewicz. — Hän ei muuten huomaa jatkaa tästä ajatuskulkua konsensusuun suuntana. Mutta tästäkin pienestä ajatuslukun kuvauksesta voi havaita, että S. käsittelee todella kiintoisia ja demokratian teorian kannalta tärkeitä asioita.

Varsinaisesti vauhtiin Stankiewicz pääsee kuitenkin vasta, kun hän ryhtyy analysoimaan eräitä, lähinnä parin kolmen viime vuosikymmenen aikana esitettyjä demokratian teorioita. Vanhimpia näistä ovat Schumpeterin erityisesti 1942 julkaistun teoksen *Capitalism, Socialism and Democracy* ja Tingstenin erityisesti teoksessa *The Problem of Democracy* (1945) esittämät ajatukset. Molemmilta Stankiewicz löytää vahvoja relativistisia aineksia, joko piiloista relativismia (Schumpeter) tai avointa sosiologista relativismia (Tingsten). Myös Macphersonin deterministinen relativismi ja Braybrooken relativistis-normatiivinen analyysi saa osakseen kiintoisan kritiikin, vain tunnetuimpia kohteita mainitakseni. Stankiewiczin kritiikki ei kuitenkaan kohdistu vain yksittäisiin teorian luojiin ja heidän ajatusheikkouksiinsa vaan myös laajemmin eräisiin keskeisiin yhteiskuntakeskustelun teemoihin, kuten partisipaation käsitteeseen ja asemaan demokraattisessa prosessissa sekä väkivalan asemaan yhteiskunnassa ja sosiaalitie-

teellisessä ajattelussa. Ajallisesti tämä analyysi ulottuu aina *John Rawlesiin* ja biobehavioralismiin vaaroihin saakka.

Teoksen loppuluvun »Whither Democratic Theory — Postscript» eetos ei ole yhtä vahva kuin voisi olettaa kirjan alkuosan paikoitellen voimakkaasti ajatusreformatiivisesta otteesta. Normatiiviselle poliittiselle teorialle jää yhteiskuntakäytännössä lähinnä ohjeellisen välineen arvo: »They not only make statements about things as they are, but also offer 'explanation' of men's behaviour and can serve as tools for making predictions».

Kirjassa on asia- ja käsittehakemisto. Bibliografia on suppeahko, vajaa sata nimikettä, joista yli puolet 1970-luvulta, lähes saman verran 1960-luvulta, loput harvat 1940- ja 1950-luvulta. Kiinnukohtia varsinaisiin klassikoihin, mm. *Hobbesiin* kyllä löytyy, mutta varsinainen analyysi perustuu toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan, jonka aatekehityksen yksi kaikkein parhaita tuntijoita Stankiewicz aivan ilmeisesti nykyään on. Teos on selkeästi kirjoitettu — itse relativismin käsite tosin niin tyypillisesti jää peruskäsitteenä selventämättä — ja on rakenteeltaan varsin systemaattinen. Sellaisena sitä voi hyvin suositella ainakin alan tieteellisen jatkokoulutuksen yhdeksi teoriaa koskevaksi kirjaksi. Sellaisenaan se myös kuuluu jokaisen »ammattipolitologin» strukturoituun tietoainekseen.

Olavi Borg